

ΣΥΜΒΟΛΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΑΡΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ
ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ ΤΟΥ 1821

Υ Π Ο

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΜΟΣΧΟΝΑ

Μεγάλου Ὑπομνηματογράφου καὶ Διευθυντοῦ τοῦ Γραφείου Τύπου
τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας

Τὸ Ἰνστιτοῦτον Ἀνατολικῶν Σπουδῶν τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἔχει ἤδη προκηρῦξει ἀπὸ τοῦ 1970 Διαγωνισμόν διὰ τὴν Συμβολὴν τοῦ Πατριαρχείου εἰς τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821. Εἰς τὴν Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην ὑπάρχουν πηγαί, ἀφορῶσαι τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μίᾳ δὲ ἀπὸ αὐτὰς εἶναι καὶ ἡ ἀφορῶσα τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821, ὁπότε:

«ἐχειροκρότει ἡ γῆ ὅλη
στρατοὶ τὴν δικέλλαν ζευγυτῶν
τὴν κώπην λέμβων ἔφευγον στόλοι
καὶ εἷς ἐδίωκεν ἑκατόν».

Βεβαίως, εἶχε παρέλθει ὁ καιρὸς, ὁπότε τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, κατὰ τοὺς Κώδικας, ἐξουσίαζε «καράβια πλεούμενα», φέροντα τὴν Σημαίαν τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου εἰς τὴν Μεσόγειον, καὶ δὲν ὑπῆρχε λόγος ἢ Συμβολὴ νὰ ᾔτο ἔμπρακτος ὑπὸ τοιαύτην προϋπόθεσιν. Πλὴν, ἀπὸ ἐθνικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀπόψεως, τὸ Πατριαρχεῖον προσῆλθεν ἀρωγὸν διαφοροτρόπως, ὡς θὰ ἐκθέσωμεν, καὶ εἶναι καλὸν καὶ ὠφέλιμον, ἐπὶ τῇ 150ῇ ἐπετειῶ τῆς Τιτανομαχίας ἐκείνης, νὰ ἀντλήσωμεν παραδείγματα, χαρακτῆρας νὰ μελετήσωμεν καὶ νὰ ἀποκαταστήσωμεν κάποτε, συγκεχυμένας καὶ ἀδεσπότους πληροφορίας.

Ἡ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Αἴγυπτον εἶναι στενῶς συνδεδεμένη μὲ τὸ Πατριαρχεῖον καὶ ἀπὸ τῆς Ἀραβικῆς κατακτῆσεως τῷ 642, ὁπότε οἱ Ἀραβες συνθηκολόγησαν μὲ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, ἡ Ἐκκλησία περιθριγκωθεῖσα διὰ προνομίων εἶχε καὶ ἐδῶ ἀναλάβει τὴν υπεράσπισιν τοῦ Ἑλλήνου. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὴν κατωχύρωνον Φιρμάνια καὶ Βεράτια, ἕως δὲ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος τοῦλάχιστον ἀπεδίδοντο εἰς τὸν Πατρι-

ἀρχὴν Ἀλεξανδρείας, ὁσάκις μετεκινεῖτο, τιμαὶ Ἐθνάρχου, ἔστω καὶ ἐὰν ὁ ἄλλοτε περιλαμπρὸς Θρόνος τοῦ Ἀγίου Μάρκου περιελάμβανεν Ἐκκλησίας ἀριθμουμένας εἰς τὰ δάκτυλα τῶν δύο χειρῶν.

Γράφων ὁ Πατριάρχης Θεόφιλος (1805-1825) πρὸς τὸν Μωχαμέτ Ἀλῦ, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς σατραπείας διὰ νὰ τὸν συγχαρῆ, ἔλεγε: «Οἱ Χριστιανοὶ μοὶ οἱ Ραγιαφουκαράδες εἶναι πολλὰ ὀλίγοι, μόλις εὐγαίνουν 200 ὀσπίτια, καὶ αὐτοί, προσμένουν ἀπὸ ἐμὲ βοήθειαν».

* * *

Ὁ Θεόφιλος Παγκώστας ἦτο Πάτριος, ὁ τρίτος κατὰ σειρὰν Δωδεκα-
νήσιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Οἱ πρὸ αὐτοῦ πατριαρχεύσαντες Γεράσιμος
Γ' ὁ Κακλικᾶς, Λέριος (1783-1788) καὶ Παρθένιος Β' ὁ Παγκώστας, ὅστις
ἦτο θεῖός του. Ὁφείλομεν νὰ ὑπογραμμίσωμεν ὅτι ὁ Θεόφιλος ὑπῆρξεν ἐκ
τῶν μοχλῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Δὲν εἶχεν εὐκαμψίαν ὀσφύος.
Ἐπόνει τὸν πόνον τοῦ σκλαβωμένου Ἐθνους. Προσεπιμαρτυροῦν τοῦτο οἱ
φλογεροὶ λόγοι του, αἱ πράξεις του, ἡ αὐτοθυσία του. Ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ Πα-
τριαρχεύσαντες, ἐρχόμενοι εἰς Αἴγυπτον ἀπὸ διαφόρων περιοχῶν τῆς Τουρκο-
κρατουμένης Ἑλλάδος, τῶν Μεγαλονήσων Κρήτης καὶ Κύπρου, ἀπὸ τῆς εὐάν-
δρου Ἡπέρου ἢ τῆς λεβεντοκόρμου Ρούμελης καὶ τοῦ κατακαυμένου τοῦ
Μωρηᾶ καὶ τῶν Νησιῶν τοῦ Πελάγους, ἤρχοντο μὲ πρόγραμμα καὶ σκοπὸν νὰ
ἀφιερῶσιν εἰς τὸ πτωχὸν τῶν ποιμνίων, ἀποθνήσκοντες ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων,
ἀφίνοντες καὶ ἀποχαιρετῶντες τὰς ἰδιαιτέρας τῶν πατρίδας διὰ νὰ ἀναπαυ-
θοῦν ἐν γῆ Αἰγύπτῳ, οὕτω καὶ ὁ Θεόφιλος, γνήσιος Ἱεράρχης τῆς Ἑλληνορθο-
δόξου Ἐκκλησίας: ὅτε μὲν ἐκάλυπτε τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν διὰ τῆς Σημαίας
τοῦ Σταυροῦ, ὅτε δὲ διὰ τῶν εὐχῶν του μετέτρεπε τὰ καλύμματα τῆς Ἀγίας
Τραπέζης εἰς Ἐθνικὰ Λάβαρα. Ἡ Ἱστορία πρὸ πολλοῦ τὸν ἔχει κατατάξει
μετὰ τοῦ Ἐθνομάρτυρος Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ ἐνθουσιώδους καὶ
ἐνθουσιαζομένου Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ, ὅστις ὕψωνε τὸ Καταπέτασμα
τῆς Ὁραίας Πύλης εἰς Ἐθνικὴν Σημαίαν.

Ἀπὸ τοὺς Πατριαρχικοὺς Κώδικας μανθάνομεν, ὅτι ὁ Θεόφιλος ἦτο
ἀνήσυχον πνεῦμα. Ταξιδιώτης ἀκούραστος. Τὰ μυστηριώδη ταξίδιά του εἰς
τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου δὲν ἔδιδον ὑποψίας εἰς τοὺς κρατοῦντας, μὲ τοὺς ὁποίους
εἶχε καλὰς σχέσεις ὁ Θεόφιλος, καθ' ὃ Φερμελῆς. Τὴν νῆσον Σύμην ἰδιαι-
τέρως ἠγάπα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς Πάτμου, τὸ
μοναστήρι τοῦ Πανορμίτου. «Ἐὰν δὲν ἤμην Πατριάρχης, θὰ ἤθελα νὰ ἤμουν
ἡγούμενος τοῦ Πανορμίτη», ἔλεγε. Εἰς τὴν Πάτμον ἐμύθη εἰς τὴν Φιλικὴν
Ἐταιρείαν. Ἐπίστευεν ὅτι ἠγγίζε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου. Ἡ Ἀποκατάστα-
σις τοῦ Γένους. Εὐρίσκειτο εἰς τὰ μέσα τοῦ γῆίνου του βίου, ὡς ὁ Δάντης,
ὅτε ἐξελέγη Ἀρχιερεὺς. Ὡς Ἀρχιερεὺς Λιβύης ὁ Θεόφιλος, Ἐπίτροπος

τοῦ Πατριάρχου ἔδωκε σημεῖα τῆς Ἐθνικῆς του δράσεως, ὅταν οἱ Γάλλοι εἶχον ἔλθει εἰς Αἴγυπτον. Ὑψωσε ἀνάστημα καὶ φωνὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου, τὸ ὁποῖον τρεῖς εἶχον ἀγρίως σκυλεύσει καὶ φορολογήσει οἱ Γάλλοι. Ὅταν ὁ Θεόφιλος ἀντελήφθη ὅτι εἰς τὰς διαμαρτυρίας του δὲν εὕρισκε τὸν ἀκούοντα, ἔφθασε μέχρι «τοῦ ἥρωος Βοναπαρτίου», ὡς ἀπεκάλει τὸν Ναπολέοντα. Οὗτος τὸν ἐδέχθη βλοσυρῶς καὶ τῷ ἀπηύθυνε δριμείας παρατηρήσεις διὰ μερικάς ἀτασθαλίας τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἐδίστασε νὰ τοῖς προσάψῃ προσβλητικὸν ἐπίθετον. Ἀγανακτῶν ὁ Θεόφιλος ἔδωκε τὴν κατάλληλον ἀπάντησιν εἰς «τὸν ἥρωα Βοναπάρτιον», ὅστις ἠρκέσθη νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα εἰς τὸν Θεόφιλον, πλὴν δώσας εἰς αὐτὸν δίκαιον ἔδωκε διαταγὴν, ὅπως μὴ φορολογηθῶσιν οἱ Ἕλληνες ἐκ νέου καὶ ὅπως ἀκυρωθῇ ἡ κατεδάφισις τοῦ Μοναστηρίου τῶν Γραικῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, δηλαδὴ ὁ Ἅγιος Σάββας, τὴν ὁποίαν εἶχε διατάξει τὸ Γαλλικὸν στρατηγεῖον. Ἐπέρασαν 20 χρόνια, ὁπότε καὶ αὐτὸς εἶχε ποτισθεῖ πικρίας ἀπὸ ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους εἶχεν εὐεργετήσει. Διὰ τὸν Θεόφιλον ὁ ὑπόλοιπος χρόνος τῆς ζωῆς του ἔπρεπε νὰ ἀφιερωθῇ δι' ἓνα ἀπώτερον σκοπὸν. Ἀπεφάσισε. Ὡς τόσοι ἄλλοι ἱεράρχαι τῆς ἐποχῆς του, ἀπέδιδε τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐδίστασε εἰς τέλος νὰ ζωσθῇ σπάθην καὶ φυσιγγιοθήκην. Προησθάνετο κάτι. Ὅχι πλέον τὰ Ὀρλωφικὰ πρὸ 50 ἐτῶν. Δὲν ἦτο ἀπὸ τοὺς ὑποδεεστέρους βαθμούχους τῆς Ἐταιρείας. Τὴν 25 Αὐγούστου 1818 ἀπεχειρέτισε τὸν Θρόνον καὶ τὸ Ποίμνιόν του μὲ πικρόχολον σημείωσιν εἰς τὸν Μέγαν Κώδικα. «Μὴ δὸς τὴν δόξαν σου ἐτέρῳ καὶ τὰ συμφέροντά σου ἄλλοτρίῳ. Ἐγὼ γὰρ ἔφαγα τὰ λάπαθα καὶ κατέχω τάπαθα, διότι ἐξόσου ἐπρόσφερα Λιβύης Ρόδιόν τινα, Γαβριὴλ τοῦνομα, ἐχάσαμεν τὴν ἡσυχίαν μας ὑπομείναντες τόσῃν ζημίαν καὶ καταδρομὴν, ἕως ὅτου ἡ θεία δίκη ἐδρεπάνισε τὴν μιαιρὰν του ζωὴν διὰ τῆς πανώλους εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐλευθερώσασα ἡμᾶς καὶ τὸν θρόνον ἐκ τοιοῦτου λιβυκοῦ θηρίου». Ὁ Θεόφιλος ἀναχωρῶν δὲν παρηγεῖτο οὐδὲ ἀνέφερε περὶ τῶν σχεδίων του, ἀλλὰ ἀφῆκε Γενικὸν Ἐπίτροπον τὸν Μέγαν Ἀρχιμανδρίτην Νεκτάριον, κληρικὸν δεδοκιμασμένον.

Προχωροῦμεν. Ἄς ἀφίσωμεν πρὸς στιγμὴν τὸν Θεόφιλον εἰς Πάτμον. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Μωχαμέτ Ἀλὺ εἶχεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς δύο Ἕλληνας, τὸν Ἡπειρώτην Κωνσταντῖνον Τοσίτσα καὶ τὸν Ρόδιον Ἀθανάσιον Καζούλη. Μετὰ τοῦ πρώτου ὁ σατράπης ἐγνωρίζετο ἀπὸ τὴν Καβάλα. Ἀπὸ τὸν Τοσίτσα λέγεται, ὅτι ἐδανείσθη δύο ρουμπιέδες, ὅτε εὕρισκετο εἰς χρηματικὰς δυσκολίας, ὧν τότε ἀπλοῦς μπουλουκμασῆς. Ὁ Μωχαμέτ Ἀλὺ δὲν ἐλησμόνει τὴν εὐεργεσίαν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Τοσίτσα, Μιχαὴλ καὶ Θεόδωρος ἐκλήθησαν ἀπὸ τὸν σατράπην νὰ ἔλθωσιν εἰς Αἴγυπτον νὰ ἐμπορευθῶσι. Ὁ Καζούλης ἐγένετο πρόσωπον ἀγαπητὸν τῷ ἡγεμόνι, ἀφ' ὅτου ἀπεκάλυψε τὰς προσθαφαιρέσεις καὶ ἄλλας μηχανορραφίας τοῦ Μοαλλέμ Γαλῆ, τοῦ Οἰκονομικοῦ Ἐπόπτου Αἰγύπτου, τὸν ὁποῖον τέλος ἀπεκεφάλισε

δι' αὐθάδειαν ὁ φέρελπις υἱὸς τοῦ σατράπου, ὁ κατόπιν πολὺς Ἰβραήμ. Ἄλ-
λωστε ὁ Καζούλης, οἰκονομολόγος ἱκανὸς καὶ ἀγχίνους, ὁσάκις ἐπαρουσιάζετο
ἐνώπιον τοῦ ἡγεμόνος, εἶχεν ἐτοίμους ἰσολογισμοὺς καὶ καταστάσεις καὶ οὐχὶ
ἱερογλυφικούς ἀριθμούς, ὄζοντας μυστηρίου. Τὸ σύστημα τοῦ Καζούλη ἠϋ-
φρξινε τὸν Μ. Ἄλῦ, ὅστις, ὡς τόσοι ἄλλοι δυνάσται τῆς ἐποχῆς του εὕρισκετο
αἰωνίως εἰς ἀναζήτησιν χρημάτων. Τὸν Μ. Ἀρχιμανδρίτην Νεκτάριον συνέ-
στησαν οἱ δύο ὡς ἄνω γνωστοὶ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ σατράπου, ὅστις ἀνεγνώρισεν
αὐτὸν ὡς Βεκίλη τοῦ ἀπόντος Πατριάρχου. Ἐδυσσανασχέτει ὁμως ὁ ἡγεμὼν,
ἀφοῦ παρῆλθον πρῶτον καὶ δεῦτερον ἔτος τοῦ μισεμοῦ καὶ ἠπόρει διὰ τὴν
ἀπουσίαν τοῦ Θεοφίλου, τὸν ὁποῖον ἠνύθει διὰ τὴν ἀπταιστον τουρκικὴν καὶ
πρὸς τὸν ὁποῖον ἔστειλεν εἰς Πάτμον τακτικὰ τρόφιμα, ὄρουζαν, καφέ, ζάκχαριν
καὶ τουμπεκὶ τοῦ ναργιλῆ. Ἀντὶ ὁμως τοῦ Θεοφίλου ἐφάνη ἀπεσταλμένος τῆς
Φιλικῆς Ἐταιρείας εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὁ Πελοποννήσιος Ἀντώνιος Πελοπίδας
τὸν Μάρτιον τοῦ 1820, φέρων συστατικὰ τοῦ Πατριάρχου, τὸν ὁποῖον αὐτὸς
εἶχε κατηχήσει. Ὁ Πελοπίδας ἤρχισε μὲν διαφόρους ἐν Καῖρω μετὰ τοῦ βοη-
θοῦ του Ὑπάτρου καὶ ὤρμιζεν αὐτοὺς διὰ τὸ ἐρημικὸν εἰς τὰ Παλαιὰ Πα-
τριαρχεῖα τοῦ Ἁγίου Μάρκου τῆς Συνοικίας Ρωμαίων. Κατόπιν κατῆλθεν εἰς
Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἡ κατήχησις ἐγένετο εἰς τὸν Ἁγιὸν Σάββαν, ὅστις τότε εὐ-
ρίσκετο ἔξω τῶν τειχῶν τῆς πόλεως παρὰ τὸ παραθαλάσσιον. Τὴν 1 Ἰουνίου
1820 ὁ Πελοπίδας μετὰ τοῦ ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ μνηθέντος Κυριακοῦ Τασσήκα
υπέβαλον εἰς τὴν Ἀνωτάτην Ἀρχὴν παράτολμον οἰκονομικὸν σχέδιον εἰς βάρος
τοῦ Μωχαμέτ Ἀλῦ, ὅστις ἐκράτει τὰ σκήπτρα μονοπωλιακῶς τοῦ ἐμπορίου ἐν
Αἰγύπτῳ. Διὰ τῶν χρημάτων θὰ ἐφωδιάζετο ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. Ἡ
Ἀνωτάτη Ἀρχὴ ἐδέχθη, ἀλλὰ τὸ σχέδιον ἀντεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Θεοφίλου
ἀπεχθανομένου τοιαῦτα ἐκνομα μέτρα. Γνώστης τοῦ σχεδίου ἦτο ὁ Θεόδωρος
Τοσίτσας τὸν ὁποῖον ὡς προσκείμενον τῷ ἡγεμόνι οἱ Φιλικοὶ δὲν εἶχον μυσήσει,
ἐνῶ μεμνημένοι ἦσαν ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος Νεκτάριος καὶ ὁ Ἡγούμενος τοῦ
Ἁγίου Σάββα.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1820 ὁ Κωνσταντῖνος Τοσίτσας ἐπληροφορεῖτο,
μέσω ἐνὸς προδότου Ἀσημάκη ἢ Ἀσημακοπούλου, τὰ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.
Τεταραγμένος καὶ φοβούμενος μήπως ἐπρόκειτο περὶ τυχοδιωκτικῆς περι-
πετείας, ἀμύητος δὲ ὢν καὶ μὴ γνωρίζων ὅτι ἐσχεδιάζετο Πανελλήνιος ἐξέ-
γερσις, ὁ Κωνσταντῖνος Τοσίτσας ἔσπευσε καὶ κατήγγειλεν εἰς τὸν ἡγεμόνα
ὅτι εἰς τὴν οἰκίαν Τζάνου ἐν Καῖρω συνεδρίαζον οἱ Φιλικοὶ ὑπὸ τὸν Πελοπί-
δαν καὶ ἐν Ἀλεξάνδρειᾳ ὑπὸ τὸν Τασσήκα. Τὰ τῆς προδοσίας τοῦ Ἀσημάκη
ἔσπευσε νὰ καταγγείλῃ εἰς τὸν Τασσήκα ὁ ἐπίσης μεμνημένος Ἀντώνιος
Ψαρρός. Ὁ Τασσήκας, ἀνὴρ Ἠπειρώτης, βεαλιστῆς καὶ εὐτολμος, δὲν ἐταρά-
χθη, ἀλλὰ προέλαβε τὸ κακὸν καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Καῖρου, ὅπως
ὑποβάλλῃ τὰ σέβη του εἰς τὸν Μωχαμέτ Ἀλῦ, προσκομίζων δῶρα καὶ ἐκλι-
παρῶν ἄδειαν εἰσαγωγῆς ἐμπορευμάτων. Ὁ Μωχαμέτ Ἀλῦ φαινομενικῶς τὸν

ἐδέχθη χαρίεις καὶ ἀφοῦ καὶ οἱ δύο ἐρρόφησαν τὸν καφέ, τὸν ἠρώτησε διατί ζητεῖ ἄδειαν εἰσαγωγῆς, ἔστω καὶ ἐπιπροσθέτως, ἐνῶ ἔχει τοιαύτην ἄδειαν ἀπὸ τοῦ Μπέτ Ἐλ Μάλ τοῦ ἡγεμόνος, προτοῦ δὲ ἀπαντήσῃ, τὸν ἠρώτησεν ἡρέμως: «Δὲν μοῦ λές, ὦρὲ μπιρόμ, αὐτὴ ἡ ἔταιρεία σας ἔχει σχέσι μὲ τοὺς καρμπονάρο τῆς Ἰταλίας;»

Ὁ Τασσῆκας ἀπήντησε ψυχραίμως ὅτι διεδίδοντο πολλὰ καὶ ὅτι δὲν ἐγνώριζεν, ἐὰν ὄντως ὑπῆρχε Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ ἐὰν ὑπῆρχε, ἦτο ὑπόθεσις καλαμαράδων οἱ ὅποιοι θὰ συνεζήτουν ἀσφραλῶς περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων. Ὁ σατράπης ἐρρόφα τὸν ναργιλὲ του καὶ ἐχαμογέλα κάτω ἀπὸ τὰ μουστάκια του. Κατὰ βάθος ἦτο εὐχαριστημένος. Τῷ συνέφερε μιὰ ἀνταρσία τῶν Ἑλλήνων δι' ἰδίους σκοπούς. Δὲν ἐπέμεινε περισσότερον, ἀλλὰ ἀποπέμφας τὸν Τασσῆκα ὁ μεγαλεπήβολος ἐκεῖνος ἀνὴρ ἔκλεισε τὰ μάτια, ὅτε ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Τασσῆκας ὄχι μόνον δημητριακὰ, ἀλλὰ καὶ πολεμιστὰς ἐφόρτωνον ἐπάνω εἰς ραγιάδικα καΐκια διὰ τοὺς λιμένας τῆς Ἑλλάδος ἀργότερον.

Εἰς τὴν Πάτμον ἐν τῷ μεταξὺ ἐλάμβανεν ἐπιστολὴν ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου 1821 τοῦ ἡγεμόνος Μιχαὴλ Σούτσου Βοεβόδα, διὰ τῆς ὁποίας ἀλληγορικῶς ἐπληροφορεῖτο τὰ τοῦ Πελοπίδα, ἐξ Ὁδησοῦ δὲ ἐπληροφορεῖτο ὅτι Ἀρχηγὸς εἶχεν ὀνομασθῆ ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, «εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὁδηγίας ἀδελφικῶς — ἔγραφον καὶ παρεκάλουν τὴν Α.Μ. — νὰ παρέχῃ τὸ προσῆκον σέβας». Ὁ Θεόφιλος παρωμοιάζετο περαιτέρω ὑπὸ τῶν ἄκρων Φιλικῶν ὡς «θεσπέσιος» καὶ ἐμακαρίζετο, διότι «ζῶσιν ἔτι χάριν τῆς Ἑλλάδος Βασιλείου καὶ Χρυσόστομοι». Ὁ δὲ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, γράφων, ἀπεκάλει τὸν Θεόφιλον «κλέος τῶν Πατριαρχῶν, δόξαν τοῦ Γένους καὶ στήριγμα τῆς Ἑλλάδος». Καθ' ὅλον τὸ 1820 ὑπεφάλλετο καὶ πάλιν εἰς κρυφὰ σχολεῖα, τὰ βουνὰ καὶ τὰ λαγκαδία τοῦ Μωρηά καὶ τῆς Ρούμελης, ἡ συγκινητικὴ ἐπιδόξ, ποὺ δὲν εἶχεν ἀκουσθῆ ἀπὸ τὰ Ὀρλωφικὰ τοῦ 1770, παρηγορία διὰ τὸ ὑπόδουλον Γένος.

«Ἀκόμη τοῦτ' τὴν ἄνοιξι
 τοῦτο τὸ καλοκαίρι,
 Ραγιάδες Ραγιάδες,
 ἀκόμη τοῦτο τὸ καλοκαίρι
 ὡς ποὺ νάρθη σεφέρει
 καὶ κατέβη ὁ Μόσκοβος
 Ραγιάδες Ραγιάδες...»

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1821 ὁ Ὑψηλάντης διέβη τὸν Προῦθον καὶ ἠκούσθη ἡ περιάλητος ἐκείνη προκήρυξις του.

«Ἑλληνες, ἐγερθῆτε καὶ μία Μεγάλῃ Δύναμις ὑπερασπίζεται τὰ δίκαιά μας...».

Καὶ ἡ εὐλογημένη 25 Μαρτίου 1821 συνεπλήρωσε:

«Ἀναστηλώνεται ὁ Μωρηᾶς, ἡ Ρούμελη μουγκρίζει
 »Ἰδρώνουν αἷμα τὰ βουνά, τὸ δάκρυ πλημμυρίζει,
 »Ἐφώναζε ὁ ἀντίλαλος, κτυπᾶτε πολεμάρχοι
 » ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη ὁ χαλασμός, κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη...»

καὶ πάλιν·

«Κτυπᾶτε πολεμάρχοι, μὴ λησμονῆτε τὸ σχοινί
 » παιδιά, τοῦ Πατριάρχη...»

* * *

Ἡ Ἐπανάστασις ἐγνώσθη ἀμέσως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐνας караβο-κύρης μὲ φορτίον διὰ λογαριασμόν τῶν Ἀδελφῶν Τοσίτσα ἔφθασε τὴν 31 Μαρτίου ἀπὸ τὴν Μεθώνην, ὅπου εἶχε γνωσθῆ τὸ κίνημα τοῦ Πετρόμπεη εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ἐνῶ ὁ αὐτὸς караβοκύρης εἶχε μάθει ἀπὸ ἕνα Λαλιο-τατάρη τί εἶχε συμβῆ εἰς τὰς Πάτρας. Οἱ Τοσιτσαῖοι καὶ δὴ ὁ Μιχαήλ, μυαλὸ τετραγωνικὸ καὶ ἄνθρωπος θετικὸς, ἦσαν φιλοπάτριδες. Ἡ Ἀλεξάνδρεια εἶχε τότε σύνορα τὴν Πλατεῖαν Ταχρὶρ καὶ τὸ Τελωνεῖον. Πέραν ἀπὸ τὰ τεῖχη στὴν ἀμμουδιά τῆς θαλάσσης, ὅπου διὰ νὰ ὑπάγῃ κανεὶς ἔπρεπε νὰ ἐπιβῆ καμήλου, εὕρισκοντο ὁ Ἅγιος Σάββας καὶ τὰ Ὀσπιτάλια τῶν Γραικῶν. Οἱ Τοσίτσαι ἐκάθηγτο εἰς τὸν Φραγκομαχαλαῖν εἰς ἰδιόκτητον τριόροφον σπίτι, τὸ ὁποῖον εἰσέτι ὑφίσταται, εἰς τὴν ἄλλοτε ὁδὸν Γαλλίας, νῦν γνωστὴν ὡς ὁδὸν τοῦ μάρτυρος Μουσταφᾶ. Ἐφερε τὸν ἀριθμὸν 37. Εἰς ἀραβικὸν χοτζέτιον 20 Ὀκτωβρίου 1821 γίνεται μνεῖα τοῦ Θεοδώρου Τοσίτσα, «προκρίτου μεταξὺ τῶν συμπολιτῶν του ἐμπόρων Γραικῶν».

Εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν λοιπὸν 37 οἰκίαν, ἐπεσκέφθη τοὺς Τοσίτσα ὁ Μωραῖτης караβοκύρης. Τοὺς ἔφερε διπλὴν εἶδησιν. Ὅτι ἤνοιξε τὸ τουφέκι εἰς τὸν Βλάχο Μπογδάνια καὶ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Μωρηᾶ. Εἰς τὸ ἴδιον σπίτι τὴν 4 Ἀπριλίου, Μεγάλην Δευτέραν, συνήχθησαν οἱ Φιλικοὶ Ἀλεξανδρείας καὶ συνεσκέφθησαν, ὅπως πάση θυσίᾳ βοηθήσωσι τὸν Ἀγῶνα. Παρίστατο καὶ ὁ Γενικὸς Ἐπίτροπος τοῦ Πατριάρχου. Δὲν ἦτο πλέον καιρὸς ποὺ τὸ Πατριαρχεῖον εἶχε νὰ κάμῃ μὲ καράβια εἰς τὴν Μεσόγειον, θὰ εἶπεν ὁ φρόνιμος Ἀρχιμανδρίτης τῆς Νεκτάριος, πλὴν ἡ ἀπορφανισθεῖσα προσωρινῶς Ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἠῦχετο καὶ ἠυλόγει τὸν Ἀγῶνα. Ἐκ τῆς οἰκίας Τοσίτσα ἐστάλησαν μυστικὰ μηνύματα πρὸς τοὺς Ἑλληνας Δαμιέττης, Ραχιτιοῦ καὶ Καῖρου, ἀγγέλλοντα τὴν Παλιγγενεσίαν.

Ἔχει καὶ ἡ Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας τὸν Ἐθνομάρτυρά της κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Ἀγῶνος. Πρὸκειται περὶ τοῦ ἀειμνήστου Ἀθανασίου Καρύδη, ἔλκοντος

Ὁ Ἀθανάσιος Διάκος.

τὸ γένος ἐκ Κύπρου, διατελέσαντος Μητροπολίτου Λιβύης καὶ συμμαρτύρησαντος τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μετὰ τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τῶν Ἀρχιερέων Ἀγχιάλου καὶ Ἐφέσου. Ἀνάστημα τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Κυπριανοῦ τοῦ Κυπρίου (1766-1783) ἔλαβε τὸν βαθμὸν τῆς Ἀρχιερωσύνης τῷ 1781. Ἐπὶ πατριαρχείας Γερασίμου Γ' τοῦ Λερίου (1783-1788) ὢν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίτροπος, ἐκινδύνευσε νὰ λιθοβοληθῆ, θελήσας νὰ ἀνακαινίσῃ «παλαιὰν τινα Ἐκκλησίαν», ὡς εἰς τὸν ἐπικηδεῖον του ἐρρέθη ἐν Ὁδησσῷ. Μετὰ τὸν θάνατον Γερασίμου παρηγκωνίσθη ὁ Λιβύης Ἀθανάσιος, σταλέντος ἐκ τῆς Πόλεως Παρθενίου τοῦ Β'. Ἀγογγύστως ὑπομείνας τὸν παραγκωνισμὸν ὁ Ἀθανάσιος παρέμεινε παρὰ τῷ Παρθενίῳ, ἕως ὅτου ὁ Οἰκουμενικὸς Προκόπιος μετεκαλέσατο αὐτὸν ἐπὶ τὴν Μητρόπολιν Νικομηδείας (1791). Ἐκεῖ συνέστησε Σχολεῖον, διέθρεψε πένητας, ἐπετρόπευσε τὴν Μ. τοῦ Γένους Σχολήν, ἐνίσχυσε κοινωφελῆ ἰδρύματα. Τὴν Γ' ἐβδομάδα τῶν Νηστειῶν τοῦ 1821 συνελήφθη καὶ ἐρρίφθη εἰς τὰς φυλακὰς ὡς ὄμηρος. Τὴν 10 Ἀπριλίου, εὐθὺς μετὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου, ἐσύρθη μετὰ τῶν Ἀγίων Ἀγχιάλου καὶ Ἐφέσου ἔξω τῆς πόλεως. Τότε, ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς προσσηχῆθη ὅπως ὁ Θεὸς μὴ παραδώσῃ αὐτὸν εἰς χεῖρας θηρίων ἀνημέρων. Καὶ ὁ Θεὸς τὸν εἰσήκουσε καὶ ἐξέπνευσε. Πλήν, οἱ δῆμοι ἔσυρον αὐτὸν ἕως τοῦ Παρμάκ Καπουσοῦ καὶ ἐκρέμασαν νεκρόν. Οἱ Χριστιανοὶ κατόπιν τὸν ἔθαψαν εἰς τοὺς Ἐπτὰ πύργους.

Ἄς ἀναφέρωμεν μερικὰ ὀνόματα Ἑλλήνων Ἀλεξανδρείας καὶ Καῖρου ἐκ τῶν Κωδίκων τοῦ 1821.

Μέγας Καλογιάννης, Μῆτρος Ἀθανασίου, Στέφανος Φερακιόλας, Γεώργιος Ρέτζ Μαρίδα, Καπετὰν Μανώλης Χατζαντώνης, Κάσσιος, ὁ Χατζῆ Κομνηνάκις, Μιχαὴλ Ραυτόπουλος, Βασίλειος Κωνσταντίνου, Πέτρος Δημητρίου, Βασίλειος Νικητόπουλος, Ἀδελφοὶ Τασσήκα, Κωνσταντῖνος Κουστουρούτσης, Θωμᾶς Τριαντάφυλλος, Ἰωάννης Τόλιου, Δημήτριος Χριστοδουλίδης, Φ. Τζανετόγλου, Κωνσταντῆς Λεοντάρης, Χατζῆ Κωνσταντῆς Κρητικὸς, Δημήτριος Βλαστός, Ἀθανάσιος Μεσημάρης, Γεώργιος Καπνάκις, Ἀντώνιος Μπίκος, Γεώργιος Ρεῖζης, Πατρινός, Μ. Καρυδιᾶς, Γ. Βλασόπουλος, Θεόδωρος Κάλφας, Π. Ἡρακλέας, Δημήτριος Ἰορδάνου, Κ. Νάτσιος, Ἰω. Ἰβός, Δ. Κορτέσης, Λ. Πατυχάς, Σταμάτης Ρεῖζης Λήμιος, Γεώργιος Πάγκαλος, Θ. Δημητρίου, Χατζῆ Ἀναστάσης Ρεῖζης Τηλιακός, Γ. Σιφναῖος, Ἰ. Ποπολάνης, Μ. Θεοδώρου, Γ. Καλογιάννης, Ἀθανάσιος Τζανετόγλου, Παῦλος Δρανὲτ Κύπριος, Ἰωάννης Δανάστασης, Δημήτριος καὶ Ἀλέξανδρος Κασαβέτης, Ἰδομενεὺς Βιττώρης, Θεοχάρης Δημητρίου, Ἀδελφοὶ Χατζῆ Σωτηρίου, Ἀθανάσιος καὶ Σταμάτιος Καζούλης, Μανώλης Καζήρας, Β. Ζαχαρίας, Ἀπόστολος καὶ Νικόλαος Καλόγλου.

Ἡ στάσις τοῦ Μωχαμὲτ Ἀλὺ ἀξίζει νὰ ἐξαρθῆ. Ἐνῶ εἰς τὴν Πόλιν ἀπηγχορίζοντο ἢ ἐσφάττοντο Πατριάρχης καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ ὁ ὄχλος ἐξετραχηλίζετο εἰς σφαγὰς ἀθῶων, εἰς τὴν Συρίαν ὁ αἰμοβόρος πασᾶς τῆς Ἀκκρης κατέ-

στρεφεν ἄρδην τὰς ἐκκλησίας, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα οἱ Χριστιανοὶ ὑπεβάλλοντο εἰς ἐξουτελισμούς, εἰς τὴν Κύπρον δ' Ἀρχιεπίσκοπος Κυπριανὸς ἐκλίνε τὸν ἀυχέ-
να πρὸ τοῦ δημίου καὶ εἰς τὴν Σμύρνην ἔρρεε τὸ αἷμα, ὁ Μωχαμέτ Ἀλὺ ἠρέ-
σθη νὰ φιλήσῃ ἀπλῶς καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου τὸ μυστικὸν Φιρμάνιον ἀπὸ
ἡμερομηνίας 26 Γκαμαντὶ Ἀουάλ, διὰ τοῦ ὁποίου διετάσσεται ἡ σφαγὴ τῶν Χρι-
στιανῶν Αἰγύπτου. Σημειωτέον ὅτι 26 Γκαμαντὶ Ἀουάλ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν
1 Μαρτίου 1821, ἄρα πολὺ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Μωρηᾶ καὶ πολὺ πρὶν
τοῦ μαρτυρίου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ὁ Μωχαμέτ Ἀλὺ κωφεύσας ἀφῆκε τοὺς προ-
κρίτους Ἑλληνας Καΐρου καὶ Ἀλεξανδρείας νὰ συνάξουν 14.000 τάλληρα ὑπὲρ
τῶν Ἐπαναστατῶν καὶ δὲν ἀντέδρασαν εἰς τὴν ἀποσκίρτησιν πολλῶν παλλημα-
ριῶν ὑπὸ τὸν Ζαχαριὰν Ἀθανασίου ἀπὸ τοῦ στρατοῦ του, οἵτινες ἔλαβον τὴν
ἄγουσαν εἰς τὸν Μωρηᾶ. Τὴν 12 Μαΐου 1821 δρομαῖος τατάρης ἔφερε νέον
φιρμάνιον εἰς τὸν Μωχαμέτ Ἀλὺ, τὸ ὁποῖον ἀναγνώσας οὗτος ἀνεχώρησεν εἰς
Ἀλεξάνδρειαν. Διέταξε νὰ παύσουν οἱ ἐκ τοῦ λιμένος πλόες καὶ ὅπως ὁ στόλος
ὑπὸ τὸν Ἰσμαὴλ Γιβραλτάρ καταπλεύσῃ εἰς Ρόδον. Ταυτοχρόνως ἐπέβαλε νέους
φόρους ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τοῦ μαχομένου ὑπὸ τὸν Ἰβραῆμ εἰς Σενάρ καὶ
Κορδοφάν.

Τότε γράφων πρὸς τὸν νικηφόρον στρατάρχην ἐναντίον τῶν Βαχαμ-
πιτῶν Ἰβραῆμ ὁ Μ. Ἀλὺ, κατέστησε γνωστὴν τὴν Ἐπανάστασιν καὶ ἐξέφραζε
τὴν γνώμην ὅτι θᾶπτον ἢ βράδιον ὁ Σουλτὰν Μαχμουτ θὰ ἐζήτει τὴν βοήθειαν
τῆς Αἰγύπτου. Καὶ τὸν προέτρπε νὰ «γυμνάζῃ στρατιώτας». Ἐκτοτε ὁ δρα-
στήριος Ἰβραῆμ ἤρχισε νὰ καταρτίζῃ ἄρτιον στρατόν, ὅστις παρὰ τὴν κατόπιν
περιπέτειαν τοῦ Μωρηᾶ καὶ τῆς Ρούμελης ἔφερε τὸν Ἰβραῆμ εἰς Ἰκόνιον καὶ
Νετζίπ.

Ὁ Ἰβραῆμ παρ' ὀλίγον νὰ ἀποβιώσῃ ἐκ δυσεντερίας εἰς τὸ Σουδάν. Τὸν ἀδελφόν του Ἰσμαὴλ εἶχον φονεύσει εἰς Σεντὶ οἱ Σουδανοί. Τότε ἐμαρτύρησε
καὶ ὁ θεράπων ἰατρός τοῦ Μ. Ἀλὺ ὀνόματι Μπότσαρης, προφανῶς Σουλιώτης,
τοῦ ὁποίου οἱ ὀδόντες ἐξερριζώθησαν ὑπὸ τῶν φονέων του, «φρονούντων ὅτι
ὀδόντες ἰατροῦ ἔδει νὰ θεωρῶνται ὡς φυλακτὰ καὶ ὡς ἀλεξιφάρμακον...». Ὡς
γνωστόν, μετὰ τὴν νικηφόρον μάχην τοῦ Νετζίπ, συνηντήθη μὲ τὸν αἰχμά-
λωτόν του Ρεσήτ Πασᾶ Κιουταχή, τὸν ὁποῖον δὲν εἶχεν ἴδει ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς
πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, ἀμφότεροι δὲ οἱ Πασάδες ἀνταλλάξαντες τε-
μενάδες ἠρέσθησαν νὰ εἴπωσι «Ἐ ντουινιά, ντουινιά».

Ἐπιβελθὼν εἰς Κάϊρον ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτην Νεκτάριον,
ὅπως ἐξαπολύσῃ ἐγκυκλίους παραινετικὰς πρὸς τὸ ποίμνιον τῶν Ὁρθοδόξων.
Ὁ Μ. Ἀρχιμανδρίτης ὑπήκουσε καὶ σφύζονται εἰς τὰ Ἀρχεῖα δύο του
τοιαῦται ἐγκύκλιοι, μία ἀπὸ 20 Μαΐου 1821, ἡ ἄλλη δὲν φέρει ἡμερομηνίαν.
Εἰς τὴν πρώτην ὁ Νεκτάριος ἄρχεται: «Ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, αὐτόχθονές τε
καὶ παρεπίδημοι, τέκνα Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν», ὑπεθυμίζει τὴν ὀρφανείαν
τοῦ Θρόνου, ἀπὸ 2 ἐτῶν, ὁμολογεῖ ὅτι εἶναι ἀνάξιος καὶ τὴν γλῶσσαν

ἀμαθῆς καὶ τὸν νοῦν ἀμαθέστερος, καὶ προτρέπει, ὅπως παύσουν τὰς ἀνωφελεῖς συνελεύσεις, περὶ πολιτικῶν ὑποθέσεων, εὐχεται, ὅπως παραβλέψῃ ὁ Θεὸς τὰ πλήθη τῶν ἀμαρτιῶν καὶ διατηρήσῃ ἀβλαβεῖς τῆς ἐνεστῶσης δεινῆς τρικυμίας. Ἀναφέρει τὰ παράλογα ψιθυρίσματα τόσον εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὰ χάνια καὶ εἰς ἄλλα μέρη καὶ τέλος πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ Μωχαμέτ Ἀλῶ, τὸν ὁποῖον ἀποκαλεῖ «Μονάρχην Ἀλέξανδρον Μακεδόνα», «ἐσπερῶτον κομήτην τῆς καθ' ἡμᾶς αἰγυπτιακῆς σφαίρας, πραότατον καὶ φιλάνθρωπον». Καὶ ἐκ μέρους τοῦ εὐαγγελίζεται ἡσυχίαν, ἀρκεῖ νὰ παραμείνουν καὶ οἱ Χριστιανοὶ ἡσυχιοὶ καὶ ἀμέριμοι.

Ἡ δευτέρα ἐκκλησις ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς τιμιωτάτους πραγματευτὰς ξένους τε καὶ ἐντοπίους, μικροὺς τε καὶ μεγάλους καὶ συμβουλεῦει, ὅπως παύσουν αἱ ἀδολεσχίαι «νὰ μὴ ἐρωτῶμεν ἢ νὰ ἐρωτώμεθα τί νέα, τί μαντάτα, τί ἤκουσες, τί σοῦ γράφουν, πῶς τοῦτο καὶ πῶς ἐκεῖνο». «Νὰ ἐξέρχωνται τῆς ἐκκλησίας μὲ ἡσυχίαν, νὰ μὴ προξενοῦν θόρυβον, ἔστω καὶ ὁ δρόμος νὰ εἶναι στενός, καὶ νὰ περνοῦν ἄνθρωποι καὶ κτήνη ἀναμιξί, ζῶα μικρὰ μετὰ μεγάλων, ὅπου βλασφημεῖται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ὅπερ κρῖμα» καὶ ἔπειτα εὐχὴ καὶ εὐλογία.

Εἰς τὰς χλιαρὰς αὐτὰς παραινετικὰς ἐγκυκλίους ἀπαντᾷ χεῖμαρρος ῥητορείας, πυριφλεγέθων, ὁ Θεόφιλος ἀπὸ τὴν Πάτμον, ὁ Ποιμενάρχης τῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας.

Τὴν 12 Ἀπριλίου ἠυλόγει τὴν Ἐπανάστασιν εἰς Πάτμον. Ὁ λόγος τοῦ δυστυχῶς δὲν διεσώθη. Τὴν 1 Μαΐου ἐξεφώνει λόγον εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἁγίας Λεσβίας Πάτμου: «Τέκνα μου ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ καὶ συμπατριῶται, ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ γενναῖοι κοινοὶ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ὑπέρμαχοι», οὕτως ἀρχίζει καὶ λαῦρος φέγει τοὺς τυράννους, κατὰ τῶν ὁποίων ἐπικαλεῖται τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ. Ἀναπολεῖ τὸν Λεωνίδα, τὸν Μιλτιάδην, τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν καὶ φωνάζει: «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γινώτε ἔθνη καὶ ἡττᾶσθε ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός...». Εἰς τὴν Πάτμον ἐλέχθη, ὅτι ὁ λόγος ἐκεῖνος «ἔκαμε καὶ ἴδρωσαν καὶ εἰκόνες ἀγίων».

Πρὸ τριῶν ἡμερῶν εἶχεν ἐξαποστείλει ἐνθουσιώδη ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Λέρνης Ἱερεμίαν καὶ τοὺς προὔχοντας Λέρου καὶ Καλύμνου, ἔχουσαν ὡς ἐξῆς καὶ ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀποσπῶμεν τὸ δεύτερον μέρος.

«Ἱερώτατε καὶ Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Λέρνης, ἐν ἀγίῳ πνεύματι ἀγαπητὴ ἀδελφὲ καὶ συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν μετριότητος Κυρ-Ἱερεμία, τὴν περιπόθητον ἡμῖν αὐτῆς ἱερότητα ἀδελφικῶς ἐν Κυρίῳ κατασπαζόμενοι ἡδέως προσαγορεύομεν.

.....

Καιρὸς εἶναι, τέκνα μου, νὰ φανῆτε πρόθυμοι ζηλωταὶ τοῦ κοινοῦ καλοῦ καὶ βοηθοὶ ἐνθερμοὶ κατὰ μίμησιν τῶν λοιπῶν ὁμογενῶν μας. Βάλετε καλὰ

εἰς τὸν νοῦν σας, ὅτι ἀπὸ τὰς δυστυχίας ὁποῦ δύναται νὰ πάθῃ ὁ ἄνθρωπος, ἡ πλέον ἀπαρηγόρητος εἶναι ἡ δουλεία.

Λοιπὸν ἄς μὴ ἀμελήσωμεν τοιοῦτον ἐπιτήδειον καιρόν, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν αἰώνιοι σκλάβοι καὶ δοῦλοι τοῦ ἀπανθρώπου καὶ ἀγρίου τυράννου, ὅστις ὡς ἄλλος Ἡρώδης ἀπεφάσισε τὴν φονοκτονίαν ὅλων τῶν Γραικῶν.

Ἐπικαλεσάμενοι λοιπὸν τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν καὶ ἀσπαζόμενοι εἰς τὸν ἄλλον, μὲ τὰ δάκρυα τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, οἱ νέοι μὲ τὰ ὄπλα, οἱ γέροντες μὲ τὰς εὐχὰς καὶ παραινέσεις, οἱ ἱερεῖς μὲ τὰς εὐλογίας καὶ τὰς πρὸς Θεὸν δεήσεις, ΟΛΟΙ ὁμοῦ ἠνωμένοι γενναῖοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ὀνόματος κληρονόμοι, πολεμήσατε γενναίως περὶ πίστεως, περὶ πατρίδος, περὶ γυναικῶν καὶ τέκνων, περὶ πάσης τῆς παρούσης καὶ τῆς ἐπερχομένης τῶν Γραικῶν γενεᾶς, τοὺς τρισβαρβάρους, τοὺς ἀσπλάγχχνους, τοὺς ἀθέους ἡμῶν τυράννους, ἂν θέλετε νὰ φανῆτε ἄξιοι τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ἀπόγονοι, ἂν θέλετε νὰ γίνῃ τὸ ὄνομά σας ὡς ἐκείνων ἀθάνατον, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Φανῆτε ὑπερασπισταὶ τῆς ἱεραῆς ἡμῶν θρησκείας καὶ τῆς πατρίδος.

Ταῦτα ἐν τοσοῦτῳ πατρικῶς, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος σὺν τῇ εὐχῇ καὶ εὐλογίᾳ τῆς ἡμῶν μετριότητος, εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

Ἐν Πάτμῳ, ἀωκα' (1821) Ἀπριλίου κζ'

Ὁ Ἀλεξανδρεῖας ΘΕΟΦΙΛΟΣ
καὶ ἐν Χριστῷ ὑμέτερος εὐχέτης».

* *

Ἡ φήμη τοῦ Θεοφίλου ὡς Ἐθνικοῦ ἀνδρὸς ἔφθασε καὶ εἰς Κρήτην, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ ἐπιστολὴν τοῦ γέροντος Ἱερομονάχου Ἰωαννικίου ἐκ Σφακίων καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἀδελφῶν, οἵτινες ἐξελιπάρησαν αὐτόν, ὅπως μεταβῆ εἰς Κρήτην, ἵνα παράσχῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἄδειαν νὰ ἀνεγείρωσι τὰς καταστραφείσας ἐκκλησίας των. Ὁ Θεόφιλος προσφωνεῖται «σύνθρονος τοῦ Ἁγίου Πέτρου». Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἀναφέρεται ἡ σφαγὴ τῶν Ἀρχιερέων Κρήτης πλὴν τοῦ Ρεθύμνης καὶ Κυδωνίας. Τὸν μὲν πρῶτον οἱ κρατοῦντες ἔχουν ἐν φυλακῇ, τὸν δὲ δεύτερον «εἰς δυσῶδες ὀσπίτιον». Καὶ ἀφοῦ διεξετραγώδουν βιασμοὺς καὶ ἀλλοξοπιστίας καὶ τὴν διασκορπίσιν ἱερῶν λειψάνων, οἱ ἐπιστολογράφοι προσέπιπτον εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἁγίου Ἀλεξανδρεῖας ζητοῦντες ὁδηγίας.

Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1821 ὁ Θεόφιλος εὐρίσκετο εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ ἥμιστα γνωστὸν γράμμα τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ Ἐθνοσυνελεύσεως ἀπὸ 29 Δεκεμβρίου 1821, δι' οὗ προσεκαλεῖτο νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰς ἐργασίας τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως.

«Σεβασμιώτατε καὶ Μακαριώτατε Δέσποτα,

Πρὸ ἡμερῶν τινων ἅπαντα τὰ παραστατικά μέλη τῆς ἐθνικῆς βουλῆς, ἀποσταλέντα ἀπὸ διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς χέρσου Ἑλλάδος τῆς τε Πελοποννήσου καὶ τῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, συνήλθομεν ἐνταῦθα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐκθέσωμεν ἓνα διοργανισμόν, ἀφορῶντα εἰς τὰ πρὸς ὠφέλειαν καὶ ἀσφάλειαν τοῦ ἔθνους. Ἐν τούτῳ πληροφορηθέντες εἰς τὴν αὐτόσε ἀφιξίν τῆς Μακαριότητός Σου, ἐχάρημεν ὑπερβαλλόντως καὶ διὰ τοῦ παρόντος δὲν λείπομεν νὰ τὴν παρακαλέσωμεν ὁμογνώμως διὰ νὰ λάβῃ τὸν κόπον νὰ ὀρίσῃ ἐνταῦθα, ὅπου θέλει συντελέσει τὰ μέγιστα διὰ τῶν πατρικῶν ὑποθηκῶν καὶ παραινέσεων. Ἐλπίζομεν λοιπὸν ἄνευ ἀναβολῆς νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν διὰ θαλάσσης ἀφιξίν της οὗ ἕνεκα γράφομεν καὶ τῷ φιλογενεστάτῳ ἀδελφῷ κύρ Λαζάρῳ Κουντουριώτῃ διὰ νὰ τῆς εὐκολύνῃ τὸν ἀσφαλέστερον καὶ ταχύτερον δρόμον, ἧς αἱ θεοπειθεῖς εὐχαὶ εἶησαν ἡμῖν ἀρωγοὶ διὰ βίου.

Ἐν Ἐπιδαύρῳ τῇ κθ' δεκεμβρίου α ω κ α'

Ἐπογραφαί Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν
 Ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος
 Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος
 Πετρόμπετης Μαυρομιχάλης
 Θεόδωρος Νέγρης
 Α. Ἀναγνώστου
 Λιδωρίκης
 Ὁ Τριπολιτσᾶς Δοσίθεος
 Ἰω. Λογοθέτης
 Φωτο Μπομπούρας
 Οἱ Πληρεξούσιοι τῆς Ὑδρας
 Οἱ Πληρεξούσιοι τῶν Σπετσῶν
 Σ. Χαραλάμης
 Αἰνιάν
 Π. Νοταρᾶς
 Δρόσος Μπούσουλας
 Ἀθανάσιος Κανακάρης
 Ἀλέξανδρος Ἀξιώτης
 (Ἐξ δυσανάγνωστοι ὑπογραφαί)
 Ἰω. Σκανδαλίδης ὁ Μακεδὼν
 Γιαννάκις Πλακώτης
 Ἀναγνώστης Παπαγιαννόπουλος».

* * *

Τὴν 13 Ἰανουαρίου 1822, ἐν μέσῳ δριμέος χειμῶνος, εὐρίσκειτο ὁ Θεόφιλος εἰς Ὑδραν, εὐκίνητος, ζωηρός, ἐξαποστέλλων εἰς κόρακας τὴν ποδάγραν του. Συνεννοεῖται μετὰ τῶν Ἀγιορειτῶν μοναχῶν, ὅπως διασωθῶσιν ἐν ὥρᾳ ἀνάγκης τὰ κειμήλια τῶν Μονῶν ἐν Ὑδρᾷ. Ἀκούραστος τρέχει ἐπάνω εἰς τὰ πλοῖα, ἐνθαρρύνει, εὐλογεῖ τοὺς ναύτας, διότι ὁ στόλος ἔμενεν ἀδρανῆς λόγῳ ἐρίδων. Γνωρίζεται μὲ τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος, οἵτινες τὸν θαυμάζουν, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ ἐπιστολῆν τοῦ Μαυροκορδάτου ἀπὸ 21 Φεβρουαρίου 1822 πρὸς τοὺς ἐν Πάτμῳ: «Φιλογενέστατοι πρόκριτοι, χαίρετε. Ἀφοῦ ἔλαβα τὴν τιμὴν νὰ γνωρισθῶ μετὰ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀγίου Ἀλεξανδρείας, ἤλπιζα νὰ καταπέισω τὴν Μακαριότητά του νὰ ἔλθῃ εἰς Κόρινθον, ἀφοῦ ἡ παρουσία τοῦ σεβασμιωτάτου ὑποκειμένου του ἦτο ἀναγκαιοτάτη εἰς τὴν Ἐθνικὴν διοίκησιν». Πλὴν ὁ Μακαριώτατος δὲν ἤθελε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς πολιτικὰς διαμάχας, ἀφ' ὅτου ἐχρημάτισε μάρτυς διαπληκτισμοῦ μεταξὺ τοῦ Γέρου τοῦ Μωρηᾶ καὶ ἐνὸς Ἐπισκόπου. Ἀπαξιῶν ὅθεν τιμὰς προσκαίρους, τὰς ὁποίας ἐνέμοντο ὁ Βρεσθένης καὶ ὁ Ταλαντίου, ὁ Θεόφιλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν προσφιλεῖ Πάτμον, ἀφοῦ διῆλθε διὰ τῶν Ψαρῶν. Εἰς τὴν ἄνω ἐπιστολῆν ὁ Μαυροκορδάτος συνεβούλευε τοὺς Πατμίους νὰ ἀκούουν τὰς συμβουλὰς τοῦ Μακαριωτάτου, «ὡς μέλη ὑγιᾶ τῆς κοινῆς πατρίδος, ὡς ἀπόγονοι ἄξιοι τῶν προγόνων μας καί, ἐπομένως, ἄξιοι τῆς Ἐλευθερίας».

Ὅτε ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος ὑπὸ τὸν Σαχτούρην παρέπλεε τὸ 1822 τὴν Πάτμον καὶ κατηθύνετο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ ναῦται ἐβόησαν ζητοῦντες τὸν Μακαριώτατον, «ὁπότε ἐπιβάς οὗτος τῆς Ναυαρχίδος ἐτέλει παρακλήσεις κατασκευτικὰς καὶ ἠγίαζε δι' ἁγιασμοῦ τὰ σκάφη».

Ἐν τῷ μεταξὺ, δὲν ἐλησιμόνει καὶ τὸ ποίμνιον του. Μετὰ τοῦ Ἐπιτρόπου Νεκταρίου συνεννοεῖτο διαφοροτρόπως, μαθὼν ὅτι εἰς Αἴγυπτον ἦσαν πρόσφυγες καὶ διεξήγγετο σκλαβοπάζαρον, ἐνῶ ὁ Μ. Ἀλὺ ἀμφοταλαντεύετο εἰσέτι, ἐὰν ἔπρεπε ἢ ὄχι νὰ προστρέξῃ εἰς ἐπικουρίαν τοῦ Κυριάρχου του. Ὁ Θεόφιλος ἀτρόμητος ἀπέστειλε μέσῳ τοῦ Μ. Ἀρχιμανδρίτου Πατριαρχικὰς ἐκκλήσεις, ὅπως οἱ Χριστιανοὶ συνδράμουν τοὺς δυστυχεῖς. Ὁ Ξεριζωμὸς τοῦ Μωρηᾶ δὲν εἶχεν ἀρχίσει καὶ οἱ Αἰγύπτιοι δὲν εἶχον εἰσέτι ἐπέμβει.

Οἱ κληρικοὶ ἐν Καῖρῳ καὶ Ἀλεξανδρείᾳ μετ' ἀγωνίας παρηκολούθουν τὰ ἐν Ἑλλάδι, ἐὰν κρίνωμεν ἀπὸ τὰς κάτωθι σημειώσεις, ἐν εἴδει ἐνθυμήσεων, εἰς ἔντυπα τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης.

Ἀριθμὸς 1183. Ἡ Θεία Λειτουργία ἐρμηνευθεῖσα παρὰ Γερμανοῦ Κων / πόλεως, Ἐνετία 1739.

Δεύτερον παράφυλλον.

«Καὶ μετὰ ἦλθεν ἐκ τῶν ὀθωμανῶν αἰφνηδίως φωνὴ λέγοντας μὲ
»φωναῖς μεγάλας καὶ ἀτάκτους ἀλλαλαγμοὺς ὅτι ὁ μωρηῆς ἀφερέθη
»ἀπὸ τῆς χειρὸς τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπέρασε πάλιν εἰς χειρὰς ὀθωμα-
»νῶν, ὥστε τρεῖς ἡμέρας μὲ φανταζίας ἀπέρασεν τὴν χαρὰν αὐτῶν
»κατὰ τὴν προσταγὴν τοῦ μειμῆτ ἀλῆ πασιὰ καὶ ἀφάνισαν, πλήν,
»ὃ Θεὸς τῶν Χριστιανῶν ἅς σῶσιν τὸ Μεσολόγγι καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ, ἐ-
»μᾶς δὲ ἄλλο δὲν μᾶς ἔμεινε παρὰ τὸ κύριε μὴ ἀποστρέψης τὸ πρό-
»σωπόν σου ἀπὸ τοῦ παιδὸς σου ὅτι θλίβονται καὶ ταχὺ ἐπάκουσον
»αὐτῶν. 1826 Μάιος 4 Αἴγυπτος».

Ἀριθμὸς 212. Συναγωγὴ θεοφθόγγων Ρημάτων, Ἐνετία 1783.

Παράφυλλον.

«1826 Μαΐου 7 ὥρα 11 ἡμέρα παρασκευῆ. Ἦλθεν ἡ τελεία ἀπόκρισις
»Μεσολογγίου τοῦ ἀθλίου. Μακαρία ἡ μνήμη τῶν ἐν αὐτῷ τελευτησάντων
»καὶ αἰε μακάριστη».

* * *

Τοῦ Θεοφίλου δὲν διεσώθη ἡ ἐγκύκλιος πρὸς τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἴδου ἡ ἐπιστολὴ του πρὸς τοὺς ἐν Ἰνδίας Χριστιανούς, δι' ὧν ἐξελιπᾶρει τὸν ὄβον αὐτῶν ὑπὲρ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων.

«Ἐντιμότετοι κληρικοί, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, πανοσιώτατοι ἱερομόναχοι καὶ πνευματικοί, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πράγματευται καὶ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν, ξένοι τε καὶ ἐντόπιοι, μικροὶ τε καὶ μεγάλοι, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες, νέοι καὶ γέροντες καὶ λοιποὶ ἀπαξάπικτες εὐλογημένοι Χριστιανοὶ τῶν κάτωθι θεοστηρίκτων ἐπαρχιῶν, ἦτοι παγκαλίας (Βεγκάλης) καλκάτας, πούμπας (Βομβάης), τάκας καὶ μάτρας (Μάδρας). Χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι, εἰρήνη τε καὶ ἔλεος παρὰ Θεοῦ Κυρίου Παντοκράτορος, παρὰ δὲ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου πανευφήμου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου βοήθεια, εὐλογία καὶ ἐπίσκεψις.

Δὲν ἀμφιβάλλομεν νὰ σᾶς ἔγινε γνωστόν, ὅτι οἱ δυστυχεῖς ἡμῶν ὁμογενεῖς πολλὰ καὶ ἀνήκουστα δεινὰ δοκιμάζουσιν, ἀπὸ ἀνομωτάτην ἐξουσίαν, τῶν ὁποίων ἡ ὠμότης καὶ ἀπικανθροπία οὔτε ἀρχὴν ἔχει οὔτε τέλος, ἀλλ' οὔτε διόλου παράδειγμα, ἐπειδὴ μὲ ὄλον ποὺ κατέσφαξαν ἀνηλεῶς καὶ ἀσπλάγχχνως τοσοῦτον

πλήθος ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδίων καὶ βρεφῶν ἀθῶων, οἱ παλαμναῖοι αὐτοὶ τύρανοι ἐπροχώρησαν καὶ εἰς ταύτην τὴν ἀπανθρωπίαν, νὰ σκλαβώσουν ἀκόμη καὶ ὄσους ἔφυγαν τὴν ἀγγχόνην καὶ τὸν σίδηρον καὶ νὰ τοὺς περιφέρουν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐν ἄλλοις μέρεσι μὲν, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐνταῦθα εἰς Αἴγυπτον, καθ' ἐκάστην ἡμέραν, πωλοῦντες αὐτοὺς ὡς ἀνδράποδα, πρᾶγμα τῷ ὄντι, Χριστιανοὶ καὶ ἀδελφοί, ἄξιον θρήνου τε καὶ κλαυθμοῦ.

Βλέποντες οὖν οἱ ἀξιολίμητοι, οἱ κατοικοῦντες ἐνταῦθα ἀδελφοὶ ἡμῶν Χριστιανοί, ἐντόπιοί τε καὶ ξένοι, σὺν τούτοις καὶ πάμπολλοι ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, ἦτοι φράγκοι, ἀρμένιοι καὶ κόπται, καὶ λοιποὶ, λατρευταὶ τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ, ταύτην τὴν ἀξιοδάκρυτον αἰχμαλωσίαν τῶν ἀπόρων ὄρφανῶν καὶ δυστήνων ὁμογενῶν, ἐβουλήθησαν θυσιάσαι μετὰ ζήλου θερμοῦ πᾶσαν τὴν περιουσίαν αὐτῶν καὶ διὰ νὰ εἴπωμεν ἐν καθαροῦ συνειδῶτι ψυχῆς τὴν ὑπὲρ τούτων δύναμιν πρὸς ἐξαγορὰν καὶ ἐλευθερίαν αὐτῶν παίρνοντες ὁ μὲν ἓνα, ὁ δὲ δύο, ὁ δὲ τρεῖς καὶ καθεξῆς ἕκαστος κατὰ τὴν δύναμίν του. Ἔργον τῷ ὄντι θεάρεστον ἀπὸ κάθε ἄλλο ὅπου ὁ καθεὶς Χριστιανὸς ἤθελε στοχασθῆ. Ἄλλά, ἀγαπητοί, μὲ ὅλον ὅπου μὲ εὐχάριστον καρδίαν των ἐξώδευσαν, εἶ τι καὶ ἂν εἶχον οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν πρὸς ἐλευθερίαν καὶ ἀπαλλαγὴν των, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τοὺς ἐλευθερώσουν ὅλους καὶ τελευταῖον μὲ τὸ νὰ ἀτόνησαν μείναντες δι' ὅλου καὶ οὗτοι ἐστερημένοι σχεδὸν καὶ αὐτῶν τῶν ἀπαραιτήτων καθημερινῶν ἐξόδων των. Ὅθεν καὶ ἀμηχανοῦντες τοῖς ὅλοις, γράφομεν καὶ εἰς τὴν ἀγάπην σας διὰ τοῦ παρόντος μας, προστρέχοντες εἰς τὰ φιλελήμονα ὑμῶν σπλάγγνα, δεόμενοι, ἵνα συνδράμητε καὶ βοηθήσετε τὸ κατὰ δύναμιν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαραδειγμάτιστον δυστυχεστάτην συμφορὰν τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν γένους, ὅπου ὑπέπεσε οἷς οἶδε κρίμασι ὁ παντέφορος ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ μὲν πολὺ, ὁ δὲ ὀλίγον, ὡς ἔχει ἕκαστος προαιρέσεως καὶ δύναται ἢ ἐκ Θεοῦ φωτισθῆ, καὶ γὰρ ἀναμφίβολον ὄντως καὶ προφανῶς ἀποδεδειγμένον τε καὶ κατάδηλον τοῖς πᾶσι, ὅτι μέγα μὲν ὡς ἀληθῶς καὶ ἱερὸν τὸ τῆς ἐλεημοσύνης θεοδίδακτον ἔργον, ὕπερ καὶ πανταχοῦ διενεργούμενον ψυχωφελές ὑπάρχει, καὶ σωτήριον, καθὼς καὶ ἡ Ἁγία τοῦ Χριστοῦ νύμφη Ἐκκλησία καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐκβοᾷ καὶ στεντορεῖ τῇ γλώττῃ, προτρέπουσα καὶ παρακινουῖσα τοὺς πάντας διὰ τε τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν εἰς τὴν πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαίαν ταύτην ἀρετὴν, τὴν ψυχωφελῆ ἐλεημοσύνην. Καὶ ὁ μὲν Κύριος μακαρίζει τοὺς ἐλεήμονας, ὅτι οὗτοι ἀμοιβαίως ἐλεηθήσονται ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, ὅτι ἔλεον θέλω, φησί, καὶ οὐ θυσίαν. Τὸ αὐτὸ μᾶς παραγγέλλει καὶ ὁ σοφὸς Σολομῶν ὅτι ἐλεημοσύνη καὶ πίστις μὴ ἐκλιπέτωσάν σοι, ρύεται γὰρ αὕτη ψυχὴν ἐκ θανάτου καὶ καλύπτει πλήθος ἁμαρτιῶν. Ὅθεν, ἂν ἴσως ἢ πρὸς τοὺς πένητας διδομένη ἐλεημοσύνη τοσοῦτον ὑπάρχει ὠφέλιμος καὶ θεάρεστος, πολλῷ μᾶλλον ὅταν ἐπιτελεῖται καὶ δαψιλῶς ἐπιχορηγεῖται πρὸς ἀπαλλαγὴν καὶ ἐλευθερίαν τῶν ὁμοπίστων καὶ ὁμογενῶν ἀδελφῶν μας. Προθυμοποιήθητε, τοίνυν, ὦ ὁμογενεῖς καὶ φιλόχριστοι ἡμῶν ἀδελφοί, κινουῦντες ἕκαστος ἡμῶν πάντα λίθον διὰ τὸν τοῦς

ἐλεήμονας μακαρίζοντα Κύριον ὅπως, ὅσον τάχιστα, ὑψιπετής ἀετός προφθάσῃ εἰς ἡμᾶς ἢ πλουσιοπάροχος καὶ ἄφθονος ἐλεημοσύνη σας, ἵνα διὰ τῆς θεαρέστου ὑμῶν ταύτης ἐλεημοσύνης καὶ βοηθείας οἱ μὲν ἀδελφοὶ ἡμῶν διασωθῶσιν ἀπομάττοντες τὰ δάκρυα αὐτῶν, ὑμεῖς δὲ οἱ ποιοῦντες τὸ θεάρεστον ἔλεος, σχοίητε αἰώνιον τὸ μνημόσυνον καὶ τὰς ἀντιδώσεις καὶ ἀντιμισθίας ἀπειροπλασίους ἀντιλάβητε παρὰ τοῦ μισθαποδότου Θεοῦ, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἀπειρον ἔλεος εἶη μετὰ πάντων ὑμῶν. Ἀμήν.

αωκγ' τῆ κγ' Μαΐου, Ἐν Αἰγύπτῳ».

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ γνωσθεῖσα εἰς τὸν Μ. Ἀλὺ ἠνοῖξε τοὺς ὀφθαλμοὺς του. Καλέσας τὸν Νεκτάριον ὠνείδισεν αὐτὸν ὡς «χαίνην» καὶ ὡς λησμονοῦντα ὅτι εἶναι «ραγιάς».

— Καὶ ποῦ εἶναι ὁ Δεσπότης σου, ὠρύετο ἀφρίζων, ποῦ εἶναι, ποῦ στέλλει τὰ τζουρνάλια του ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς; Ἐγὼ τὸν συγυρίζω, ὅταν ἔλθῃ ὕστερα ἀπὸ ἀπουσίαν πέντε ἐτῶν.

Ὁ συνοδεύων τὸν Νεκτάριον Μιχαὴλ Τοσίτσας μόλις καὶ μετὰ βίας κατεπράυνε τὸν σατράπην, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἐπρόκειτο περὶ φιλανθρωπικοῦ σκοποῦ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Μ. Ἀλὺ εἶχεν ἀποφασίσει. Τὴν 16 Ἰανουαρίου 1824 ἐλάμβανε νέον φιρμάνιον, δι' οὗ τῷ παρεχωρεῖτο τὸ Πασσαλίκιον τοῦ Μωρηᾶ, τὸν ἐπλήρου ἐπαίνων καὶ προκαταβολικῶς ἐξοντωτῆν τῶν ἀνταρτῶν. «Προσπάθησον, ἔλεγεν ὁ Σουλτὰν Μαχμούτ, νὰ ὑποτάξῃς τὸν Μωρηᾶ καὶ οἱ ἄλλοι σερασκέρηδές μου θὰ ὑποτάξουν τὴν Ρούμελη καὶ τὰ Νησιά». Καὶ ἤρχισαν αἱ τρομακτικαὶ προετοιμασίαι, ἀλλὰ μόλις τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1825 ὁ Ἰβραήμ ἀπεβιβάζετο εἰς Μεθώνην.

* * *

Ὁ Θεόφιλος δὲν ἔμεινε ἀπρακτος. Τὴν 29 Αὐγούστου 1824 ἐλάμβανε χῶραν ἢ μεγάλη νικηφόρος ναυμαχία τοῦ Γέροντος. Ὑπάρχουν ἐνδείξεις ὅτι ὁ Θεόφιλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ὁμόνοιαν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων ναυάρχων· ἐπιβὰς ἀκατίου καὶ πλεύσας πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν Στόλον, ἐξώρμιζε καὶ ἐστήριζεν εἰς τὴν νίκην ἀπὸ πλοῖον εἰς πλοῖον, γενόμενος δεκτὸς διὰ ζητωκραυγῶν ἀπὸ τὰ πληρώματα. Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ψαρῶν μετέβη εἰς Ἴδραν, ὅπου συστήσας ἀγάπην καὶ ὁμόνοιαν συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ ἀνοιχθῶσι ἀπαξ ἔτι τὰ βαλάντια διὰ τὸν Ἀγῶνα. Μὴ λησμονῶν τὸν Θεόφιλον ὁ Μ. Ἀλὺ προσεκάλει αὐτόν, ὅπως ἐπιστρέψῃ, ὑποσχόμενος λήθην τοῦ παρελθόντος. Ὁ Θεόφιλος ἀπήντα, ὅτι ἂν ἠδύνατο καὶ ὑψιπέτης ἀκόμη ὡς ἀετὸς θὰ ἐπέστρεφε, πλὴν ἡ ποδάγρα του καὶ ἡ νόσος Ἀμπουρούκα, ἣν, ὑπενθύμιζεν εἰς τὸν Δυνάστην, εἶχε ψωνίσει

πεσκέσι εἰς τὴν Αἴγυπτον, τὸν καθήλωνον ἐπὶ κλίνης ἀσθενείας. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 τρομακτικὴ ἔκρηξις ἐγένετο εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην Καΐρου. Τὴν ἔκρηξιν ὁ ὄχλος ἀπέδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἀλλὰ ὁ Μ. Ἄλὺ ἔδωκεν αὐστηρὰς ὁδηγίας, ὅπως συγκρατηθῆ ὁ συρφετός.

* * *

Τὴν 10 Αὐγούστου 1825 ἔλαβε χώραν ἡ τολμηρὰ ἐπιδρομὴ τοῦ Κανάρη κατὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς ὁποίας μάρτυς παρέστη ὁ Μ. Ἄλὺ ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα Ρὰς Ἐλ Τίν, διατάξας τὴν καταδίωξιν τοῦ τολμηροῦ Ψαριανοῦ.

Ὁ λιμὴν τῆς Ἀλεξανδρείας εἶχε τότε τὸν ἠνωμένον Τουρκο-Αἰγυπτιακὸν στόλον ἐκ 350 βρικίων μετὰ 2000 κανονίων.

Τότε ὁ Μ. Ἄλὺ ἀπήτησε μέσῳ τοῦ ἐν τῇ Πόλει κεχαγιά του τὴν παῦσιν τοῦ Θεοφίλου καὶ ἵνα σταλῆ ἕτερος Πατριάρχης. Ὁ Θεόφιλος κατηγορεῖτο ὅτι ἐν Πάτμῳ εὐρισκόμενος ἐχειροτόνησε Παρθένιον τινα Μητροπολίτην Κυρήνης καὶ ὅτι παρ' ἐνορίαν μετέβησαν ἀμφότεροι εἰς Ναύπλιον χειροτονοῦντες καὶ ἱεουργοῦντες. Εἰς τὴν Πόλιν, Οἰκουμενικὸς ἦτο ὁ Χρῦσανθος (1824-1826) διαδεχθεὶς τὸν Ἀνθιμον, διαδεχθέντα Εὐγένιον ἐκλεγέντα Πατριάρχην, ἐνῶ ἠωρεῖτο ἀπὸ τῆς ἀγχόνης ὁ Μάρτυς Γρηγόριος. Χρῦσανθος, ὁ ἀπὸ Σερρών, ὑπέκυψε εἰς τὰ κελεύσματα τῆς Πύλης καὶ ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἐνδημοῦντος ἐν τῇ Πόλει Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου ἔπαυσε τὸν Θεόφιλον τὴν 14 Ὀκτωβρίου 1825. Ὁ Θεόφιλος μαθὼν τοῦτο ἀνεστéναξε εἰπὼν «Δίκαιος εἶ Κύριε...». Διάδοχός του ἐστάλη εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὁ ἀπὸ Νικαίας Ἱερόθεος καὶ ἐξαπελύετο πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς ἡ κατὰλληλος ἐγκύκλιος. Ἀλλὰ μόλις τὴν 12 Μαΐου 1826 ὁ Ἱερόθεος ἔφθανεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ὡς ἐμφαίνεται ἐξ ἰδιοχείρου σημειώματος εἰς τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 5 Κώδικα, ὅπου λέγει, ὅτι ἐπεφύλαξαν αὐτῷ οἱ χριστιανοὶ ἔνθερμον ὑποδοχὴν. Δὲν ἦτο ὅμως καὶ πολὺ ἐνθουσιασμένος Ἱερόθεος ὁ Α'. Ὁ Κλῆρος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Νεκτάριον εὐρίσκοντο εἰς ἐπιστολικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Θεοφίλου, ὅστις, εἰρήσθω πρεμπιπτόντως, συνιστᾷ εἰς τὸν Νεκτάριον νὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν νέον Πατριάρχην. Εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς Διονύσιον Ρώμαν τὴν 9 Σεπτεμβρίου 1826 ὁ Ἱερόθεος ἔγραφε:

«Βίχ ἀνακτορικῆ, ἐξορίας ἀπειλῆ, ἀποφάσει ἀπάσης τῆς
 »Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ, θρηνοῦντες καὶ δυσφοροῦντες
 »ἤλθομεν ἐπὶ τὸν γεραρὸν τοῦτον καὶ Ἀγιώτατον καὶ Ἀποστολικὸν
 »θρόνον καὶ κατελάβομεν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τὴν πολυθρόλητον
 »καθέδραν ποτε τῆς σοφίας γυμνὴν νῦν ὧ ἐλεεινὸν θέαμα...».

Εἰς Κάϊρον εὗρε τὴν αὐτὴν κατάστασιν. Ἐκ τῶν πρώτων μελετημάτων του ὁ Ἱερόθεος ἠθέλησε νὰ συστήσῃ σχολεῖον. Μόλις ἐγκατέστη, ἔλαβεν ἐπι-

στολήν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἀγαθαγγέλου, δι' ἧς οὗτος τὸν ἐπέπληττεν ἐπὶ τῇ καινοτομίᾳ, εἰς ἣν προέβη, ἐρχόμενος χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν Πατριαρχικὴν σφραγιῶδα μετὰ τοῦ Πτεροφόρου Λέοντος τοῦ Ἀγίου καὶ τὸν Δικέφαλον Ἀετόν.

* * *

Ἐθίζαμεν τὸ ζήτημα τῶν ἐξ Ἑλλάδος αἰχμαλώτων. Μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τὸ ξερίζωμα τοῦ Μωρηᾶ ἐπλημμύρισαν καὶ πάλιν τὰ σκλαβοπάζαρα εἰς τὴν Αἴγυπτον. Πρὸς στιγμὴν ὁ Μ. Ἀλὺ ἐσαγηνεύθη ἀπὸ τὴν σκληρὰν εἰσήγησιν τοῦ Ἰβραῆμ νὰ ἀποικίση τὸν Μωρηᾶ δι' Αἰγυπτίων καὶ νὰ στείλῃ εἰς Αἴγυπτον Μωραΐτας. Τοῦτο γνωσθὲν εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπετάχυνε τὸ Ναυαρίνον. Πᾶσα εὐπορος οἰκογένεια εἶχε τοὺς Ἕλληνας σκλάβους τῆς. Οἱ Ἕλληνες, πρωτοστατούσης τῆς Ἐκκλησίας, ἐξηγόραζον τοὺς δούλους. Τοὺς Μεσολογγίτας αἰχμαλώτους ἠγόραζον οἱ αὐλικοὶ τοῦ σατράπου. Νεαρὸς Ρουμελιώτης ὁ Γαλανὸς ἐδόθη ὡς ἀκόλουθος εἰς τὸν Σαῖτ Πασᾶν, λαβὼν τὸ ὄνομα Ζούλ φικάρ. Οὗτος γενάρχης γενόμενος τῆς οἰκογενείας Ζουλφικάρ ηὔτύχησε νὰ γίνῃ Ὑπουργὸς καὶ Αὐτάρχης, ἀποθανὼν εἰς λιπαρὸν γῆρας. Ὁ Γάλλος ἐξωμότης Σέλβ, ὁ περιβόητος Σουλεημὰν πασᾶς, ἐνυμφεύθη Πελοποννησίαν νέαν. Ἄλλοι αὐλικοὶ καὶ μεγαστάνες ἐγένοντο γενάρχαι διαπρεπῶν οἰκογενειῶν. Πλησίον τοῦ Ζαγαζικ ἢ Μωραλία κατοικεῖται ὑπὸ ἀπογόνων Μωραϊτῶν αἰχμαλώτων.

* * *

Τὴν 17 Ἰουνίου 1827 ὁ Τομπάζης, ἡγούμενος 23 πολεμικῶν, ἀπεπειράθη νὰ πυρπολήσῃ τὸν στόλον τοῦ λιμένος Ἀλεξανδρείας. Ὁ Κανάρης αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπυρπόλησε τουρκικὸν βρίκιον. Τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1827 κορβέτα ἔφερε τὴν εἰδήσιν τοῦ Ναυαρίνου. Ἡ Ἀλεξάνδρεια ἐσεισθη ὅλη. Ὁ Μ. Ἀλὺ ἐπένηθησε μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ γαμβροῦ του Μωχαρέμ βέη, ὑπῆρξεν ὅμως στωϊκὸς διὰ τὸν στόλον. «Τὸ ἐπερίμενα», εἶπε πρὸς τὸν ἔμπιστόν του Ἀρμένιον Ἰουσοῦφ Βόγος. «Ἡ Πύλη τὸ ἠθέλησε». Ἐδωκεν αὐστηρὰς διαταγὰς νὰ μὴ διαταραχθῇ ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία εἰς τὸν Φραγκομαχαλά. Τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων αἰχμαλώτων συνεκίνησαν τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πατριάρχης Ἱερόθεος προέβη εἰς ἔκκλησιν πρὸς τὸν Τσάρον Νικόλαον, τὴν δὲ 6 Αὐγούστου 1828 ὑπεγράφετο σύμβασις μεταξὺ Κόδριχτον καὶ Μ. Ἀλὺ, ἀφορῶσα τὴν ἐκκένωσιν τῶν Ἑλλήνων αἰχμαλώτων. Ἐν τῷ μεταξὺ διεξήχθη ἀλληλογραφία μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γάλλου Προξένου κ. Μιμῶ, ἀνέχοντα τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα. Ὁ κ. Μιμῶ ἀγγέλλει ὅτι ὁ Μ. Ἀλὺ «ὅστις ἔδειξε πολλὴν γενναιοῦτητα καὶ εὐγένειαν» διέταξε τὴν ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα 107 Ἑλληνοπαίδων. Ὁ Καποδιστριας γνωρίζει λῆψιν τῶν 107, ἐκ τῶν ὁποίων 40 ἔπασχον ἀπὸ ὀφθαλμίων καὶ

παρακαλεῖ, ὅπως εἰς τὸ μέλλον μετὰ τῶν ἡμιτύφλων παιδιῶν γνωστοποιηθῶσι καὶ τὰ θεραπευτικὰ μέσα.

Σταχυολογοῦμεν ἀπὸ ἐπιστολὰς ἀνταλλαγεῖσας ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ὅπως ἀναφερθῆ κατὰ πόσον τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας καὶ οἱ Ἑλληνορθόδοξοι Αἰγύπτου συνέβαλον εἰς τὸ ζήτημα τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα παλινοστήσεως τῶν Ἑλλήνων δούλων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Πατριάρχης Ἱερόθεος καὶ ὁ Ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Σάββα ὑπέβαλον εἰς τὴν ἐκ Γαλλίας Ἐπιτροπὴν παλινοστήσεως καταλόγους, τῶν ὁποίων οἱ ἀριθμοὶ ἦσαν μᾶλλον συγκεχυμένοι. Διεπιστώθη ὅτι 800 παιδιὰ ἐξισλαμισθέντα εἶχον ἐγγραφή εἰς τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν Καΐρου, τὰ ὅποια φυσικὰ δὲν συμπεριλαμβάνοντο εἰς τοὺς καταλόγους. Ἀρμένιοι καὶ Κόπται εἶχον Ἑλληνας δούλους, οἵτινες διῆγον καλῶς. «Οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν εὐχαριστημένοι ὅτι ἔχουν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῶν ἄλλους δυστυχεῖς, τοὺς ὁποίους ἐκδικιοῦνται διὰ τὴν περιφρόνησιν ἐξ ἧς ὑποφέρουσι πανταχόθεν». Οἱ κάτοχοι δούλων ἐκλήθησαν παρὰ τῷ Πατριάρχῃ, ὅστις αὐτοπροσώπως ἐξήτασεν ἐκάστην περίπτωσιν. «Ὅσοι ἤθελον νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἑλλάδα παρεδίδοντο εἰς τὸ Μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Σάββα καὶ ἐγκαθίσταντο ἀνὰ 100 εἰς τὴν εὐρείαν αὐλὴν τοῦ Μοναστηρίου. Εὐθὺς ὡς οὗτοι ἐπεβιβάζοντο, ἄλλοι ἐλάμβανον θέσιν. Ἡ ἀποστολὴ διήρκει ἕως τοῦ 1830. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ κ. Μιμῶ πρὸς τὸν Στρατάρχην Μαιζῶν ἀπὸ 16 Νοεμβρίου ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς: «Καίτοι ἐξισλαμίσθησαν, πρώτη σκέψις των, μόλις εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (τοῦ Ἁγίου Σάββα) προτοῦ ἀναχωρήσωσι ἔνθα ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτῶν λατρεύεται, ὑπῆρξε νὰ ἀναπέμψουν ὕμνους εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεὸν ἐπὶ τῇ ἀποδόσει εἰς αὐτοὺς τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις καὶ ἡ ἐπιβίβασις δὲν ἐγένοντο ἄνευ ἐπεισοδίων. Ἡτο δύσκολον νὰ ἀφεθῶσι γυναῖκες νὰ ἀναχωρήσωσιν, ἐὰν πρότερον δὲν ἐξηκριβοῦτο ὅτι δὲν εἶχον ἐξέλθει ἐκ χαρμηλίου. Ὁ Ἀρμένιος ὑπουργὸς τοῦ Μ. Ἀλῦ Ἰουσοῦφ Βόγος αὐτοπροσώπως ἐπεθεώρει. «Ἕλληνες δὲ μοναχοὶ συνώδευον τοὺς τέως δούλους ἕως τῶν πλοίων. Ὁ Μ. Ἀλῦ εἶχε διατάξει νὰ ἀφεθῶσι εἰς νεαροὺς τέως μαθητὰς τῶν Σχολῶν, οἵτινες ἐδήλουν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἐπιστρέψωσιν εἰς Ἑλλάδα, τὰ ἐξαρτήματα καὶ ὁ ρουχισμὸς των. Ἐπίσης εἰς ἐγκυκλίους του πρὸς Καδῆδες καὶ ἄλλους θρησκευτικοὺς ἄνδρας διέτασσε τὴν ἀπελευθέρωσιν Ἑλλήνων δούλων, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον ἀσπασθῆ τὸ Ἰσλὰμ εἰς διάστημα 5-6 μηνῶν. Οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὸν Μ. Ἀλῦ ἔχοντες ἐστραμμένα τὰ ὄμματα εἰς τὴν Πατρίδα τῶν «ἦσαν ἀνωφελεῖς διὰ τοὺς κυρίους των».

Προτοῦ κλεισώμεν τὸ περὶ αἰχμαλώτων κεφάλαιον, ἃς προσθέσωμεν καὶ τὴν κάτωθι συγκινητικὴν παράγραφον. Τῷ 1823 ἐράνου γενομένου ἐπὶ ἀνακαινίσει τοῦ ἐν τῷ Καΐρῳ Ἱ. Ναοῦ τῆς Κοιμήσεως ἀνεγνώσαμεν:

«Οἱ αἰχμάλωτοι διὰ τοῦ συγκέλλου Γρόσια 230

»Δύο σκλάβες καὶ ἓνα ὑποκείμενο Γρόσια 300»,

ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἕως τότε ὑφίσταντο ἀκόμη δούλοι τῆς Ἐπαναστάσεως.

*
* *

Ὁ Θεόφιλος εὐρίσκετο ἕως τοῦ 1827 εἰς ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ Μιχαὴλ Τοσίτσα, παραπονούμενος διὰ τὴν ἀφιξίν εἰς Αἴγυπτον «τοῦ ἐπιβατικῶς μετατεθέντος. Κατατηρόμεθα τὴν καρδίαν μακρὰν τῶν φιλτάτων ἡμῶν τέκνων». Εἰς τὴν Πόλιν οἱ Πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων ἐπίεζον τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ὅπως ἀποδεχθῆ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐλευθερίαν. Ὁ Σουλτᾶνος ἠρνεῖτο ἐπὶ πολὺ, τέλος, θέλων νὰ σώσῃ τὰ προσχήματα ὑπέγραψε Πρωτόκολλα καὶ τὰ παρόμοια ἐγγράφα μονολογῶν: «Ἀπὸ τὸ Γένος τῶν Γιουνανήδων ἀρκοῦσας ἡμεῖς ἐνοχλήσεις ἔσχομεν. Θέλουν ἀνεξαρτησίαν. Ἄηντε Μπακαλούμ.....».

Τὸν Ἀπρίλιον 1828 μετέβη ὁ Θεόφιλος εἰς Αἴγιναν καὶ ἐπεσκέφθη τὸν Καποδίστριαν, κατόπιν ἐπέστρεψεν εἰς Πάτμον καὶ κατέλυσε ὀριστικῶς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πλοιάρχου Λαδικοῦ. Τῷ 1830 ἐκλήθη νὰ προεδρεύσῃ τῆς ἐν Ἑλλάδι Συνόδου, ὅπως κηρυχθῆ τὸ αὐτοκέφαλον, ἀλλ' ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἀπεποιήθη διὰ 12σελίδου διατριβῆς, εὐρισκομένης εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἱ. Μονῆς Πάτμου. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Πατριάρχου εὐρίσκοντο ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς. Μάτην ἔγραφε πρὸς τὸν Ἱ. Κωλέττην: «Συνηγωνίσθημεν εἰς τὸ μέγα κλυδώνιον τῆς Ἑλλάδος, ὅτε μὲν παρακαλοῦντες, ὅτε δὲ συμβουλεύοντες, ἐνίοτε δὲ ἐλέγχοντες, μετασχόντες μετὰ τοῦ Ἔθνους ὄλων σχεδὸν τῶν ταλαιπωριῶν, θαλασσομαχοῦντες καὶ ὑπερμαχοῦντες καὶ κινδυνεύοντες. Ἐπροτιμήσαμεν μεῖναι ἐν Ἑλλάδι κακουχοῦμενοι θεωρήσαντες τοῦτο θησαυρὸν ἀνώτερον τῶν ἐν Αἰγύπτῳ τρυφῶν καὶ ἀναπαύσεων». Εἰς ἀπάντησιν ὁ Κωλέττης ἐζήτησε «ἀποδεικτικὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος». Ἐπιστολὴ τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὸν ἐν Βάθει τῆς Σάμου Δ. Χρηστίδην ὑπομιμνήσκει τὸ δίκαιόν του, ἑτέρα δὲ τοῦ Διδασκάλου Κυρίλλου Πατμίου πρὸς τὸν Μινίστρον τῆς Παιδείας Χρυσόγελων γραφεῖσα ἐκ Λεωνιδίου τυγχάνει ἐνδειξις, ὅτι ὁ Πατριάρχης ἔστρεψεν τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Μὲ τὰ γλίσχα του ὅμως μέσα ὁ Θεόφιλος ἐξηγόραζε καὶ Χριστιανόπαιδας αἰχμαλώτους, ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ Πολιτεία τῷ ἐζήτηε τόσον ἐπιμόνως ἀποδεικτικὰ τῆς Πατριαρχικῆς θέσεως, ὥστε ὁ μεγάλῃμος ἀνὴρ νὰ χάσῃ τὴν ὑπομονὴν καὶ νὰ ἀναφωνήσῃ ἀγανακτῶν ἅμα καὶ ἀδημονῶν: «Μήπως εἶναι ἐπὶ τῶν νεφελῶν τεθειμένος ὁ πατριαρχικὸς θρόνος;». Πεπονημένος καὶ ἄθυμος ἐζήτησε παραμυθίαν εἰς τὴν μελέτην καὶ ἡ Μονὴ τῆς Πάτμου κατέχει ἀκόμη γραπτὰ του· ἀφ' ἑτέρου δὲ μετὰ πόνου βλέπων τὴν Πάτμον ἐπανερχομένην καὶ πάλιν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἐξεδήμησεν εἰς Κύριον τὴν 24 Ἰανουαρίου 1833, μία τῶν διαπρεπεστέρων μορφῶν τοῦ καιροῦ του. Ἴδου πῶς ἀναφέρει τὸ Βρεβίον τῆς Ἱ. Μονῆς Πάτμου: «1823 Ἰαν. 24 ἡμέρα Τρίτη ἀνεπαύθη ἐν Κυρίῳ ὁ Μακαριώτατος Πάπας καὶ Πατριάρχης κύρ Θεόφιλος, θανάτῳ φυσικῷ, ἄγων τῆς ἡλικίας τὸ ἑβδομηκοστόν, οὗ τὸ πνεῦμα τάξει Κύριος μετὰ δικαίων».

*
* *

Τὸ αὐτὸ ἔτος 1833 ἢ Β. Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, τῇ προτάσει τοῦ Μωχαμέτ Ἄλῦ, διώριζε πρῶτον αὐτῆς Γενικὸν Πρόξενον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸν Μιχ. ἠλ. Τοσίτσα, ὅστις ἐγκαθίστατο εἰς τὴν ἱστορικὴν οἰκίαν τῆς ὁδοῦ Γαλλίας, ὅπου τὸ πρῶτον ἐγνώσθη ἡ εἰδησις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ Προξενεῖον ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εὕρισκετο ἐκεῖ καὶ ἕως τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου, ὅποτε ὁ Τοσίτσας ἀπῆλθε καὶ οἱ γεροντότεροι τῶν Ἀλεξανδρινῶν μᾶς δηγήθησαν ὅτι μετὰ συγκινήσεως ἐγένετο διὰ πρῶτην φορὰν ἢ ἔπαρσις τῆς Ἑλληνικῆς Σημαιίας εἰς τὴν ταράτσα τῆς Οἰκίας Τοσίτσα. Πολλοὶ γονυπετεῖς ἔκλαιον καὶ ἠσπάζοντο τὴν Σημαίαν.

Αὐτὴ ἡ δρᾶσις τοῦ Θεοφίλου. Ἱστορικοὶ ὡς ὁ Παπαρηγόπουλος καὶ ὁ Λάμπρος τὸν ἠγνόησαν, ὁ δὲ Ἀθανάσιος Πολίτης ὄχι μόνον παρασιωπᾷ τὰ τῆς ἐθνικῆς δράσεως τοῦ Θεοφίλου, ἀλλὰ δὲ αὐτὸν τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας δὲν ὑφίσταται. Εἰς δύο Ἐγκυκλοπαιδείας, εἰς μὲν τοῦ Πυρσοῦ ὁ δημοσιογράφος Κορομηλᾶς, πολλὰ τὰ μυθιστορηματικὰ γράφει περὶ Θεοφίλου ὡς δῆθεν ὑποκινουῦντος τὸν Μ. Ἄλῦ μετὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐνῶ ὁ Θεόφιλος εἶχεν ἀναχωρήσει ἀνεπιστρεπτι ἐξ Αἰγύπτου τὸ 1818. Ὅταν ἐξερράγη, λέγει ὁ Κορομηλᾶς, τὸ 21 ὁ Θεόφιλος ἔφυγε «ἐνεκα ταραχῶν». Τὸν Αὐγούστου τοῦ '21 ἔφθασεν εἰς Πάτμον, ἐνῶ, ὡς εἴπομεν, αὐτὸς ὑψωσε τὴν Σημαίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τὸν Ἀπρίλιον τοῦ '21. Ἄλλος, αὐθεντία καὶ αὐτὸς εἰς τὰ ἡμέτερα, ὁ Τάκης Κανδηλῶρος, ἔγραψεν εἰς τὸ Λεξικὸν Ἐλευθερουδάκη ὅτι ὁ Θεόφιλος ἔφθασεν εἰς «γῆρας βαθύτατον» χωρὶς νὰ ἀναγραφῇ πότε ἀπέθανε, ἐπαναλαμβάνων τὰ αὐτὰ ὡς τοῦ Κορομηλᾶ.

Εὐτυχῶς, οὐδεὶς εὗρέθη νὰ εἴπῃ ὅτι κάτω ἀπὸ τὸ ῥάσον τοῦ Θεοφίλου δὲν ἐκτύπα καρδιὰ ἐθνική.

Εἰς τὴν Πάτμον ὑφίσταται ὁ τάφος τοῦ Θεοφίλου. Εὐχῆς ἔργον θὰ ᾔτο, ἐὰν ἐλαμβάνετο πρόνοια, ὅπως τὰ ὀστᾶ τοῦ Ἐθνεγέρτου Θεοφίλου μετακομισθῶσι καὶ ταφῶσιν ἐν Αἰγύπτῳ ἐν τῷ ἐν Π. Καίρῳ Μουσουλείῳ τῶν Πατριαρχῶν. Θὰ ἐπράττετο οὕτως ἔργον δικαιοσύνης καὶ καθήκον ἐναντι ἐκείνου, ὅστις ἀπέθανε πικραμένος χωρὶς νὰ ἴδῃ τὸ φῶς τῆς Ἐλευθερίας. «ΣΥ ΠΟΥ ΕΣΚΟΤΩΘΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΦΩΣ, ΣΗΚΩ ΝΑ ΔΗΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟ, ΣΗΚΩ ΝΑ ΔΗΣ ΤΟ ΑΙΜΑ ΣΟΥ ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΒΑΣΙΛΕΙΟ». *

* Τὸ ὡς ἄνω Ἱστορικὸν Σικαλάθυρμα ἐδόθη ἐν εἰδει διαλέξεως ἐπικαίρου ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Συλλόγου Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων «ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΣ Α΄» Ἀλεξανδρείας, τὴν Δευτέραν 22 Μαρτίου, παρουσίᾳ τῆς Α.Θ.Μ. τοῦ Πατριάρχου, τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐνδημούντων Ἀρχιερέων καὶ τοῦ εὐλαβοῦς Κλήρου, τῶν Προξενικῶν καὶ Κοινοτικῶν ἀρχῶν καὶ ἐνώπιον ἀκροατηρίου ἱκανοῦ.